

Спроба ўзброенага выступлення ў Віцебскай губерні падчас паўстання 1863 года

С.Я. Глазырын

Установа адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»

Артыкул прысвечаны падзеям, якія адбываліся на тэрыторыі Віцебскай губерні ў красавіку – маі 1863 года. На падставе здабыткаў расійскай і польскай дарэвалюцыйнай, савецкай і сучаснай беларускай гістарыяграфіі, а таксама архіўных крыніц аўтар робіць спробу падрабязнага і сістэматызаванага аналізу дзейнасці ўзброеных паўстанцкіх атрадаў у пазначаным рэгіёне. Дзеіцца колькасця і сацыяльная характарыстыка паўстанцкіх аддзелаў, апісваюцца маршруты і тэрыторыя іх дзейнасці. Падрабязна разглядаюцца планы цэнтральнага і мясцовых рэвалюцыйных камітэтаў па арганізацыі ўзброенай барацьбы ў Віцебскай губерні і на сумежных тэрыторыях. Пазначаюцца асноўныя прычыны няўдалых баявых дзеянняў паўстанцаў Віцебшчыны.

Ключавыя словы: *узброенае паўстанне, рэвалюцыйныя камітэты, Віцебская губерня, паўстанцкія атрады, планы паўстання, узброеныя акцыі.*

An attempt of insurrection in Vitebsk region during the Polish uprising of 1863

S.Y. Hlazyrin

Educational establishment «Polotsk State University»

The article is devoted to events of Polish insurrection that took place in Vitebsk region in April – May, 1863. The author makes an attempt of the detailed and system analysis of the activity of armed insurgent groups in the region on the basis of archival sources and achievements of the Russian, Polish, Soviet and Belarusian historiography. Quantitative and social characteristics of insurgent groups, routes and territory of their activity are described in the article. Plans of the central and local revolutionary committees on the organization of the armed struggle in Vitebsk region as well as in neighboring areas are considered in detail. Principal causes of the defeat of the insurgents of Vitebsk region are specified.

Key words: *armed insurrection, revolutionary committees, Vitebsk region, insurgent groups, revolt plans, military actions.*

У сучаснай беларускай гістарыяграфіі праблема паўстання 1863–1864 гг. разгледжана недастаткова. У айчыннай гістарычнай навуцы адсутнічае комплекснае шматаспектнае даследаванне пазначанай праблемы. Найбольш грунтоўнай працай на сённяшні дзень застаецца манаграфія савецкага гісторыка А. Смірнова «Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии», выдадзеная ў 1963 г. Значную цікавасць уяўляе разгортванне паўстання ў розных рэгіёнах Беларусі, у тым ліку на Віцебшчыне. Перш за ўсё гэта звязана з тым фактам, што Віцебская і Магілёўская губерні разглядаліся паўстанцкім кіраўніцтвам як першапачатковая база разгортвання рэвалюцыйных сіл з далейшым іх выкарыстаннем на тэрыторыі суседніх вялікарасійскіх губерняў у якасці каталізатара сялянскай рэвалюцыі. Да таго ж, сяляне Віцебшчыны апынуліся ў складаным матэрыяльным становішчы пасля правядзення рэформы 1861 года, пра што сведчыць значная колькасць сялянскіх выступленняў у лютым–снежні 1861 года. Таму асвятленне асобных падзей нацыянальна-вызваленчай барацьбы ў гэтым рэгіёне дасць магчымасць скласці больш поўную карціну паўстання 1863 г. на Беларусі. Тым не менш, праблема паўстання 1863 г. у Віцебскай губерні асобна амаль не разглядалася.

Мэта артыкула: раскрыць ход падзей узброенага выступлення ў Віцебскай губерні падчас паўстання 1863 г.

Матэрыял і метады. Асноўнай крыніцай для напісання артыкула сталі матэрыялы, змешчаныя ў фондах Нацыянальнага гістарычнага архіва ў г. Мінску. Перш за ўсё, гэта справы фонду Віцебскай следчай камісіі па справах паўстання 1863–1864 гг., у якіх утрымліваюцца кароткія выпіскі з допытаў удзельнікаў паўстання, а таксама спісы палітарышантаў Віцебскай губерні з

кароткімі звесткамі пра іх. Шмат інфармацыі пра характар узброенай барацьбы на Віцебшчыне падчас паўстання ахопліваюць адпаведна фонды Віцебскага губернскага праўлення і канцылярыі Віцебскага грамадзянскага губернатара. Аўтарам былі выкарыстаны агульнанавуковыя (лагічны, аналіз і сінтэз) і спецыяльна гістарычныя метады (гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны).

Вынікі і іх абмеркаванне. У снежні 1862 г. ваенным начальнікам паўстанцкіх сіл Літвы і Беларусі Літоўскі правінцыйны камітэт прызначыў Зыгмунда Серакоўскага [6, с. 291]. Яго палітычныя погляды сфарміраваліся пад уплывам ідэй расійскай дэмакратыі. Гэта яскрава адлюстроўваў план дзеянняў З. Серакоўскага, які, між іншым, прадугледжваў:

1. Неабходнасць захопу горада Дынабурга і яго фартэцы (кіраўнік – Лявон Плятар).
2. Захоп горада Горкі разам з паўстанцамі Віцебскай і Магілёўскай губерняў і сумесны паход у Казань праз расійскія губерні (кіраўнік – Людвіг Звяждоўскі).
3. Злучэнне паўстанцкіх сіл Ковенскай, Віленскай і часткі Віцебскай губерні з рэвалюцыянерамі Царства Польскага і іншаземным дэсантам [2, с. 178].

Для практычнай каардынацыі баявых дзеянняў на тэрыторыі Віцебскай губерні, згодна з пунктамі стратэгічнага плана, на пачатку сакавіка 1863 года яна была падзелена на ваяводстваў: Інфлянцкае і Віцебскае. Пра гэта сведчаць некаторыя дакументы паўстання, прама альбо ўскосна згадваючы існаванне кіруючых пасадаў пазначаных ваяводстваў [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 10, 35].

На тэрыторыі першага сумесныя баявыя дзеянні павінны былі распачаць паўстанцы Дынабургскага, Рэжыцкага, Люцынскага, Себежскага і Дрысенскага павеятаў. Адна іх частка мусіла рушыць з арміяй З. Серакоўскага праз Ковенскую губерню ў Царства Польскае, другая – у Віленскую губерню для дапамогі мясцовым атрадам. Пры гэтым, вялікае значэнне ў Інфлянтах надавалася гораду Дынабургу з прычыны таго, што тут знаходзілася стратэгічна важная, добраўмацаваная фартэцыя са значным арсеналам зброі, а на яе ахову пакідалі невялікую колькасць войска [2, с. 178–179].

У Віцебскім ваяводстве злучаная армія, колькасцю ў 6 брыгад паўстанцаў Веліжскага, Невельскага, Суражскага, Гарадоцкага, Полацкага, Лепельскага і Віцебскага павеятаў, павінна была перайсці ў Магілёўскую губерню, уз'яднацца з мясцовымі баявымі аддзеламі і перакінуцца на тэрыторыю расійскіх губерняў з мэтай узяць тут сялянскую рэвалюцыю, аднавіць становішча «времен пугачевщины». Справа ў наступным: паўстанцкі камітэт у перамовах з «Зямлёй і Воляй» не атрымаў запэўнення ў тым, што «Зямля і Воля» будзе падумаць сялян на паўстанне ў той час, калі ўзнікне паўстанне на тэрыторыі Польшчы, Беларусі, Літвы і Украіны. Тады паўстанцкі ўрад вырашыў арганізаваць хваляванні сялян самастойна. Месцам паўстання было абрана гістарычнае Паволжа, дзе вельмі моцнымі з'яўляліся традыцыі сялянскіх рухаў канца XVIII ст. Ажыццяўленне гэтага намеру даручылі Гераніму Кеневічу, які праз пасрэдніцтва М. Чарняка (член Казанскага камітэта «Зямлі і Волі») дамовіўся з Казанскім камітэтам аб тым, што ён, Кеневіч, пачне справу паўстання сялян і ў выпадку паспяховага выніку кіраўніцтва рухам прайдзе ў рукі Казанскага камітэта. Аднак з прычыны здрады студэнта Глассана, рэвалюцыйныя намеры былі выкрыты ўрадам. Усё скончылася выключна распаўсюджваннем на Паволжы падложнага царскага маніфеста [3, с. 119–120].

Практычныя захады па рэалізацыі плана Зыгмунда Серакоўскага былі прадпрыняты на пачатку красавіка 1863 г. З мэтай павелічэння вайсковага патэнцыялу ваяводскіх камітэтаў Віцебскай губерні цэнтральнае паўстанцкае кіраўніцтва накіравала сюды вайсковых камісараў. Так, у Інфлянты з намінацыяй на пасаду выехаў Зыгмунд Буйніцкі, пасля яго пасады камісара і вайсковага начальніка ваяводства займалі адпаведна Юзаф Понсет і Ўладзіслаў Солтан [2, с. 177–178; 4, с. 508–510], у Віцебскае і Магілёўскае ваяводстваў – Людвіг Звяждоўскі [2, с. 177–178; 4, с. 508–510]. Яны ў сваю чаргу прызначылі павятовых вайсковых камісараў, якія непасрэдна павінны былі паскорыць і зрабіць эфектыўным працэс арганізацыі паўстанцкіх аддзелаў. Па архіўных дадзеных вядомы імёны некаторых з іх (інфармацыя патрабуе далейшай верыфікацыі): Баляслаў Кульчыцкі – Себежскі, Дрысенскі; Эліадор Валодзька – Віцебскі; Міхал Рык – Лепельскі [4, с. 505–515; 11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 21–23; 13, с. 79]. Першымі баявыя дзеянні ў Віцебскай губерні пачалі паўстанцы Інфлянцкага ваяводства. 12 красавіка 1863 г. баявым аддзелам Лявона Плятэра ў ліку 30 чалавек у аблогу была ўзята дынабургская фартэцыя, а 13 красавіка ля мястэчка Краслаўскі (паблізу горада) разбіты абоз імперскага войска. Але неўзабаве гэтае паўстанцкае фарміраванне пры дапамозе сялян рассяялі расійскія гарнізонныя батальёны [5, с. 240].

20 красавіка 1863 г. каля маёнтка Казлова Дрысенскага павета сфарміраваўся юхнавіцкі паўстанцкі аддзел пад камандаваннем братаў Альшэўскіх, мэтай якога было прайсці маршам праз Себежскі, Лепельскі і Дзісенскі паветы, адкуль рушыць на тэрыторыю Свянцянскага павета Віленскай губерні з тым, каб разгарнуць сумесную барацьбу з мясцовымі атрадамі. У складзе 60 чалавек 23 красавіка паўстанцы перайшлі ў Себежскі павет, дзе злучыліся з баявым аддзелам Б.Ф. Кульчыцкага. Аб'яднанае паўстанцкае фарміраванне налічвала 120 жаўнераў [7, ф. 1430, воп. 1, спр. 31252, арк. 10]. Арганізацыйна яно было падзелена на 2 аддзяленні (60 жаўнераў кожнае), якія ў сваю чаргу падзяляліся на дзесяткі. Конніца складалася з 16 вершнікаў, у рыштунак якіх уваходзілі: стрэльба, рэвальвер і шабля [7, ф. 1430, воп. 1, спр. 31252, арк. 10]. Да таго ж, аддзел меў абоз з 15 павозак зброі і фуражу. Увечары 23 красавіка паўстанцы сталі лагерам каля маёнтка Арловічы (Себежскі павет), дзе былі заўважаныя сялянскай вартай. Раніцай 24 красавіка земскі спраўнік у рапарце да камандуючага артылерыйскага палка прасіў дапамогі, спасылаючыся на вялікую колькасць «мятежников». У той жа дзень з горада Себежа выйшаў у Арловічы карны атрад колькасцю 250 чалавек. Неўзабаве тут адбыўся бой, у выніку якога выратавалася толькі 13 паўстанцаў (!). У гэтым баі загінуў і Б. Кульчыцкі. 13 чалавек, якія пазбеглі палону, паспрабавалі прабрацца ў літоўскія паветы. Але ў сутычцы ля мястэчка Барбілавічы 28 красавіка былі разбіты карным атрадам [4, с. 500–503; 5, с. 340; 11, ф. 1430, воп. 1, спр. 31252, арк. 10].

У красавіку 1863 г. баявы аддзел быў сфарміраваны ў Дзісенскім павеце павятовым начальнікам Генрыхам Дмахоўскім. У канцы красавіка аддзел перайшоў у Лепельскі павет, дзе злучыўся з мясцовымі паўстанцкімі фарміраваннямі. Адтуль паўстанцы мелі намер перайсці ў Віленскую губерню праз тэрыторыю Менскай. На пачатку мая аддзел Г. Дмахоўскага ўвайшоў у Барысаўскі павет, спыніўшыся спачатку ў Докшыцах, а потым у маёнтку Парэчча генерала Езэфовіча. Менавіта па яго даносе ў маёнтка быў высланы атрад карнікаў. 14 траўня 1863 г. тут адбыўся бой, падчас якога паўстанцкі аддзел у колькасці 200 жаўнераў быў цалкам знішчаны [5, с. 340; 10, ф. 2532, воп. 1, спр. 9, арк. 48].

Агульнае выступленне паўстанцкіх фарміраванняў Віцебскага і Магілёўскага ваяводстваў Зыгмунд Серакоўскі і Людвіг Звяждоўскі прызначылі на 23–24 красавіка 1863 г. Адным з баявых аддзелаў Віцебшчыны, што меў намер увайсці ў склад злучанай паўстанцкай арміі Топара (мянушка Л. Звяждоўскага), быў аб'яднаны віцебска-аршанскі аддзел. Ён пачаў фарміравацца 20–21 красавіка 1863 г. з ліку членаў Віцебскага павятовага рэвалюцыйнага камітэта. 20 красавіка ў Віцебску на прыватнай кватэры пад кіраўніцтвам вайсковага камісара Віцебскага павета Эліадора Валодзькі адбыўся арганізацыйны сход. На ім кожны з удзельнікаў прынес прысягу на адданасць Цэнтральнаму камітэту, пасля чаго былі абраны дзесяцкія. 1-ы дзесятак узначаліў Анастасі Казлоўскі, 2-гі – Уладзіслаў Яц-Акрэйц і 3-ці – Стэфан Грынеўскі [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 81–90]. Яны атрымалі загад 23 красавіка з'явіцца на месца збору аддзела ў лесе каля паштовай станцыі Дыманавы. Мэту дзейнасці паўстанцаў вайсковы камісар вызначыў наступную – перайсці ў Аршанскі павет Магілёўскай губерні, там уз'яднацца з баявой групай Ігната Будзіловіча і разам распачаць барацьбу згодна з планам З. Серакоўскага. Увечары 22 красавіка два дзесяткі У. Яц-Акрэйца і А. Казлоўскага выйшлі да станцыі Дыманавы [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 81–90]. Але па дарозе іх атакавала віцебская ўнутраная ахова. Восем паўстанцаў былі захоплены ў палон і размешчаны ў будынку станцыі. Ноччу У. Яц-Акрэйц зрабіў спробу вызваліць палонных і атакаваў станцыю. Яму супрацьстаялі 8 салдат унутранай аховы і сялянская ўзброеная варта. У выніку паўстанцкі дзесятак быў разбіты, а яго ўдзельнікі разам з камандзірам трапілі ў палон [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 81–90]. Група А. Казлоўскага адышла ўглыб лесу. 23 красавіка дзесятак С. Грынеўскага прыйшоў на месца збору, дзе без боя здаўся атраду казакаў, які выслалі на дапамогу ўрадаваму войску. У гэты ж дзень дзесятак А. Казлоўскага перайшоў у Аршанскі павет, у маёнтку Ордзеж ён уз'яднаўся з баявым аддзелам І. Будзіловіча і афіцэра Каткова. Паўстанцы ў колькасці каля 50 чалавек рушылі ў заштатны горад Бабінавічы, дзе зрабілі напад на хату гараднічага і забралі зброю. Далей яны накіраваліся да мястэчка Ліэзна. 25 красавіка паблізу маёнтка Пагосцішчы аддзел атакаваў часці Магілёўскага пяхотнага палка (50 салдат) ды 40 чалавек узброеных сялян [1, с. 57]. У выніку сутычкі паўстанцы страцілі 6 чалавек забітымі, 3 параненымі, 21 палоннымі і каля 15 патануўшымі. Камандзір аддзела І. Будзіловіч пазней быў расстраляны ў Воршы [5, с. 115; 6, с. 57; 11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 81–90]. Паказальным у дзейнасці пазначанага паўстанцкага фарміравання з'яўляецца тое, што падчас пераходаў па маёнтках Віцебскага і Аршанскага паветаў яго ўдзельнікі па загадзе камандавання мусілі: «проходя по

деревням, говорит крестьянам, чтобы они не давали правительству податей и рекрут и не служили барщины, за что им будет отдана земля; при этом не заставляют насильно идти крестьян в отряд...» [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 81–90]. Папросту паўстанцы бачылі рэальны настрой сялян да спраў паўстання і хацелі не дапусціць іх удзел на баку ўрада.

Згодна з планам 3. Серакоўскага павінен быў дзейнічаць баявы аддзел Уладзіміра Дыка, які сфарміраваўся 23 красавіка ў Крывінскім лесе недалёка ад мястэчка Бешанковічы Лепельскага павета ў колькасці 60 чалавек. Ад вайсковага камісара Лепельскага павета ён атрымаў загад (імя невядома): «А 9 гадзіне раніцы 24 красавіка 1863 г. захапіць м. Бешанковічы, забраць касу Храптовіча, а грошы раздаць сялянам. Памешчыкаў Рэйна і Шпакоўскага павесіць як шпегаў, іх коней звесці. Затым пераправіцца на правы бераг Дзвіны, дзе на станцыі Курылавічы зрубіць тэлеграф; у мястэчку Бачэйкава захапіць пераправу, а пасля чаго далучыцца да вайсковага кіраўніка ўсходняй часткі Лепельскага павета, каб працягнуць далейшае прасоўванне на Усход» [4, с. 495]. Але раніцай 24 красавіка паўстанцы былі атакаваны бешанковіцкай узброенай сельскай вартай і захоплены ў палон. Невялікая колькасць жаўнераў была разбіта 26 красавіка ў маёнтку Саннікі Лепельскага павета [4, с. 495; 8, ф. 1430, воп. 1, спр. 31402, арк. 1–7].

З мэтай падтрымаць баявыя дзеянні на тэрыторыі Мінскай губерні і захапіць горад Барысаў 14 красавіка 1863 г. у мястэчку Валасовічы (памежжа Лепельскага і Сенненскага паветаў) быў арганізаваны паўстанцкі аддзел пад камандаваннем Жоўтка ды Кучэўскага. Паміж 20 і 23 красавіка да яго далучылася група лепельскіх паўстанцаў на чале з П. Колбам. 24 красавіка разам яны прайшлі ў глыб Сенненскага павета, дзе адбылося новае аб'яднанне з мясцовым аддзелам Косткі. У выніку ўтварылася вялікае паўстанцкае фарміраванне лікам каля 200 чалавек [9, ф. 1430, воп. 1, спр. 31569, арк. 6]. Але 6 мая яго авангард сутыкнуўся з авангардам урадавага войска, 7 траўня паблізу маёнтка Падбярэззе адбыўся бой. І на гэты раз паўстанцы пацярпелі паражэнне [9, ф. 1430, воп. 1, спр. 31569, арк. 6; 11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 348, 396].

У ваенных планах паўстанцкага кіраўніцтва, што датычыліся Віцебскага ваяводства, пазначалася таксама і неабходнасць захопу Полацка. Гэты горад меў даволі вялікае стратэгічнае значэнне з прычыны свайго выгоднага геаграфічнага становішча. Па-другое, ён мусіў выконваць функцыю затрымання імперскага войска ў выпадку паспяховых дзеянняў паўстанцаў на Віленшчыне, як, напрыклад, Дынабург у Інфлянтах [5, с. 340–341]. Сарпраўды, пагроза захопу Полацка рэальна існавала. Гэта бачыла і мясцовая ўлада. Прыкладам, у першай палове красавіка 1863 г. ваенны начальнік «неспокойных уездов» генерал-лейтэнант Длатоўскі ў рапарце Віленскаму генерал-губернатару паведамляў: «... большое количество мятежников из инфлянтских уездов движется в направлении Полоцка с целью его захвата» [4, с. 500]. А 23 красавіка полацкі земскі спраўнік яшчэ раз нагадаў начальству: «в Полоцкий уезд направляется большой отряд из Виленской губернии для того, чтобы, объединившись с местными шайками мятежников, вместе захватить Полоцк» [12, с. 215]. Небяспечнасць з боку паўстанцаў заўважылі і мясцовыя сяляне, якія з пачаткам адкрытых баявых дзеянняў перыядычна прыходзілі да дырэктара Полацкага кадэцкага корпуса і прасілі яго выдаць ім зброю «для защиты от поляков» [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 290–295]. У другой палове красавіка 1863 г. у ваколіцах Полацка сапраўды дзейнічала некалькі паўстанцкіх аддзелаў: Паўльскі Отана Грэбніцкага (20 чалавек), Матырынскі Келда (40 чалавек), Бельскі С. Равінскага (50 чалавек) і іншыя [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 283–286, 421, 475, 539]. У такіх умовах мясцовая ўлада зрабіла неадкладныя захады на выпадак штурму горада: «Начальство кадетского корпуса приказало выкатить из корпусных ворот пушки на Парадную площадь и поставить их так, чтобы удержать под обстрелом Витебскую и Петербургскую улицы. Преподавателям артиллерии готовить картечь. Солдат служительской роты вооружить кадетскими ружьями. Крестьян близлежащих деревень тоже снабдить оружием» [2, с. 351–352]. З прычыны таго, што горад у гэты час не меў гарнізона, сялянін Жарыцкай грамады Кірыл Астаф'еў за ноч сабраў 300 чалавек і ўвайшоў у Полацк з мэтай узмацніць абарону [8, ф. 1430, воп. 1, спр. 31402, арк. 59]. Аднак неўзабаве пагроза аблогі горада была знята: у горад прыбылі рэзервовыя роты Галіцкага пехотнага палка і 42 Данскі казацкі полк [8, ф. 1430, воп. 1, спр. 31402, арк. 49]. У выніку перыядычных рэйдаў карных атрадаў па тэрыторыі Полацкага і сумежных паветаў асноўныя сілы паўстанцаў у перыяд з 24 красавіка да 15 мая былі рассеяны [11, ф. 3046, воп. 1, спр. 1, арк. 99–123].

Заклучэнне. Такім чынам, у перыяд баявых дзеянняў з красавіка да мая 1863 г. на тэрыторыі Віцебскай губерні было арганізавана каля 10 паўстанцкіх фарміраванняў, колькасцю ад 20 да 200

чалавек, якія дзейнічалі згодна з планам паўстання Зыгмунда Серакоўскага. Асноўнай мэтай узброенай барацьбы ў дадзеным рэгіёне было стварэнне аб'яднанай паўстанцкай арміі з рэвалюцыянераў Віцебшчыны і Магілёўшчыны, якая ў будучым мусіла стаць базай сялянскай рэвалюцыі ва ўласна вялікарасійскіх губернях. Да таго ж, ёй вырашаліся дзве стратэгічныя задачы: адцягненне асноўных сіл імператарскай арміі ад падзей, якія адбываліся ў Царстве Польскім, а па-другое, аслабленне прэстыжу ідэй самадзяржаўя сярод сялянства ў межах усёй краіны (у прыватнасці тых губерняў, якія найбольш пацярпелі ад рэалізацыі палажэнняў 19 лютага 1861 года). Падчас баявых дзеянняў на тэрыторыі Віцебскай губерні паўстанцкімі кіраўніцтвам не быў цалкам рэалізаваны план па прыцягненні мясцовых сялян да ўзброенай барацьбы. У выніку склалася адваротная сітуацыя, калі значная частка сялян выступіла на баку афіцыйнага ўрада супраць паўстанцаў, яшчэ большая іх частка заняла пасіўную пазіцыю і толькі каля 6% сялянскай масы прымала з большасці пасрэдных ўдзел у паўстанні. Такая з'ява была выклікана дзвюма асноўнымі прычынамі: па-першае, нават у праграмных дакументах цэнтральнага паўстанцкага кіраўніцтва не было зафіксавана рэальных юрыдычных, эканамічных і матэрыяльных гарантый вырашэння аграрнага пытання. Адсюль выцякае пэўная непаслядоўнасць і недарэчнасць дзеянняў мясцовай паўстанцкай адміністрацыі ў гэтым напрамку. Па-другое, папулісцкая палітыка царскага ўрада ў адносінах да мясцовага сялянства: стварэнне сялянскіх вартаў, дазвол выкарыстоўваць вогнестрэлную зброю супраць паўстанцаў, адмена часоваабавязанага становішча і г.д. – дазволіла хутка схіліць гэты значны сацыяльны элемент на афіцыйны бок.

На тэрыторыі Віцебскай губерні дзейнічала вялікая колькасць больш дробных паўстанцкіх аддзелаў, якія мусілі вырашаць лакальныя задачы: фарміраваць рэзерв для асноўных сіл паўстання, адцягваць увагу царскага войска ад барацьбы больш значных паўстанцкіх фарміраванняў і г.д. Аднак іх дзейнасць была слаба арганізаванай, а вельмі часта ўвогуле неакрэсленай. Таму яны не адыгралі вялікай ролі падчас агульнага выступлення.

Такім чынам, агульная няўдача баявых дзеянняў у Віцебскай губерні выклікана наступнымі прычынамі: на тэрыторыі губерні супраць паўстанцаў выступіла больш прафесійнае, арганізаванае, лепш узброенае і значнае па колькасці ўрадавае войска, назіралася слабая сувязь віцебскіх паўстанцкіх аддзелаў з аддзеламі суседніх ваяводстваў, выкліканая недарэчным стаўленнем віленскага паўстанцкага цэнтра да спраў барацьбы ў Віцебскім ваяводстве, большасць камандзіраў і ўдзельнікаў паўстанцкіх фарміраванняў не мела прафесійнага досведу ў вайскавай справе і, нарэшце, сацыяльная база узброенай барацьбы ў Віцебскай губерні была вельмі слабая, таму што асноўная маса сялян яе не падтрымала.

Літаратура

1. Біч, М. Нацыянальнае і аграрнае пытанне ў паўстанні 1863–1864 гг. / М. Біч // Беларускі гістарычны часопіс. – 1993. – № 3. – С. 36.
2. Брянцев, П.Д. Польский мятеж 1863 года / П.Д. Брянцев. – Вильно, 1892. – 517 с.
3. Віткоўскі, Я. «Зямля і Воля» 60-х гг. і яе сувязь з паўстаннем 1863 году / Я. Віткоўскі // Польшча. – 1930. – № 4. – С. 127–136.
4. Восстание 1863–1864 гг. в Литве и Белоруссии. Материалы и документы. – М.–Wrocław, 1965. – 629 с.
5. Кісялёў, Г.В. Віцебскія паўстанцкія атрады / Г.В. Кісялёў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. – Т. 2. Беліцк – Гімн / Бел. Энцыкл.; рэдкал.: Б.І. Сачанка і інш. – Мінск: БелЭн, 1994. – С. 340–341.
6. Кісялёў, Г.В. Цэнтральны нацыянальны камітэт у Варшаве / Г.В. Кісялёў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. – Т. 6. Кн. 2. Усвея – Яшын / Бел. Энцыкл.; рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мінск: БелЭн, 2003. – С. 123.
7. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей – НГАБ). – Фонд 1430. – Воп. 1. – Спр. 31252 «Донесение о движении шаек мятежников в Лепельском уезде».
8. НГАБ. – Фонд 1430. – Воп. 1. – Спр. 31402 «Вознаграждение крестьян и нижних чинов медалью за помощь в подавлении мятежа».
9. НГАБ. – Фонд 1430. – Воп. 1. – Спр. 31569 «Дело о служащем Игнатовиче за организацию мятежа в Себежском уезде».
10. НГАБ. – Фонд 2532. – Воп. 1. – Спр. 9 «Дело о розыске участников мятежа и конфискации у них оружия».

11. НГАБ. – Фонд 3046. – Воп. 1. – Спр. 1 «Краткие выписки из следственных дел участников мятежа в Витебской губернии».
12. Смирнов, А.Ф. Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии / А.Ф. Смирнов. – М.: Наука, 1963. – 390 с.
13. Хурсік, В.У. Трагедыя белай гвардыі. Беларусы-дваране ў паўстанні 1863–64 гг. (Гіст. нарыс і спісы) / В.У. Хурсік. – Мінск, 2002. – 144 с.

Поступила в редакцию 28.02.2011

Адрес для корреспонденции: e-mail: glazyrin.serzh@yandex.by – Глазырин С.Е.

РЕПОЗИТОРИЙ ВГУ